

Prešeren v Moravčah.

Spominska črtica. Makso Pirnat.

Drug za drugim mi odhajajo s tega sveta prijatelji, sosedje in znanci v mojem rojstnem kraju. Nabralo se jih je že precejšnje število tistih, katere sem bil ob odhodu v tuji svet ostavil doma čile in krepke, veseleče se svojega zdravja in svoje lepe Moravške doline, ki so pa v teku dolgih let mirno pozaspali v smrtno spanje.

Najprvo je zgrmel v zgodnji grob orjaški sosed Rjavšek. Pred odhodom v ljubljanske šole me je še kaj lepo ostrigel na balin in obljubil, da me o postu obišče v Ljubljani in mi prinese za pirhe sladkih milih rožic. A prišel je post, in Rjavška ni bilo v Ljubljano. Umrl je nenadne smrti v gozdu. Za Rjavškom je šel moj stari ded — nepozabni Peletov oče. Kmalu za njim se je poslovil prijazni mejaš Molek, tisti, ki je znal tako umetno igrati in bobnati s prsti po mizi. Moj boter Brdar se je upiral smrti nad osemdeset let, naposled pa je tudi njega strla bela žena in dati je moral slovo svojemu prijaznemu domu, bujno rastočim svojim gozdom, ki se pričenjajo takoj nad njegovo hišo, ter oditi tja doli na moravško pokopališče, na katero se tako lepo vidi izpred praga Brdarjeve hiše.

Pričetkom letošnje zime se je naveličal življenja tudi nad devetdeset let stari Martinka v Moravčah. Bil je najstarejši mož v obsežni moravški župniji. Martinkova hiša stoji na tisti strani moravške vasi, koder prihajamo vanjo mi Tustanci in z nami vred Vrhpoljci, Javorščani, Trojičani in velik del Zagorjanov.

Starega Martinka sem spoznal, ko sem bil začel hoditi v ljudsko šolo v Moravče. Bil vam je to majhen, precej rejen mož. Na obličju se mu je po navadi brala zadovoljnost in dobra volja, kateri je dajal duška z glasnim zvižganjem. Redno je imel pri sebi njuhalni tobak in ga rad vsakemu ponudil, s komer je že prišel skupaj.

Natančneje sem se seznanil z njim, ko smo se on, njegov sin France in jaz vozili skupaj na našem vozu v Ljubljano v šolo ali pa domov na počitnice. V tistih lepih časih še ni drdrala nova kamniška železnica, katero sedaj porabljajo moravški dijaki. Mi smo se, dokler smo bili še premladi in preslabi za pot, vozili z vozom od doma pa noter v Ljubljano. Bile so to lepe vožnje po gladki Dunajski cesti, in nič nam ni delo, kadar smo zavili z mogočne

Dunajske ceste na naše moravške razdrapane kolovoze, po katerih so se nam pošteno pretresle kosti.

Na teh vožnjah sva se bila torej še natančneje seznanila in spoznala z Martinkovim očetom. Dobra znanca sva ostala tudi tedaj, ko sem pohajal še višje razrede srednjih šol in naposled odrinil na dunajsko vseučilišče. Kolikokrat sem prenočil v njegovi hiši pri njegovem sinu Francetu, svojem šolskem tovarišu, kadar me je zahtela noč v Moravčah in se mi ni ljubilo po noči hoditi v pol ure oddaljeno rojstno vas — Zgornji Tustan. In še danes se z veseljem spominjam tistih prijetnih večerov, ko smo pri Martinku kuhali čaj ali včasih celo napravili kako jed, seveda po svojih originalnih receptih. Domači sin Anzelj, sloveči godec, nas je zabaval s svojimi burkami in s svojim pristnim moravškim humorjem, stari Martinka je pa sedel tam na zapečku in se dobrohotno smejal naši mladostni razposajenosti.

Ej, to so bile vesele ure, kakor so bile prijetne tudi tiste ure, katere smo presedeli včasih na klopi pred Martinkovo hišo in poslušali starega hišnega gospodarja, kateri nam je vedel povedati vedno toliko lepega in toliko zanimivega iz tistih časov, ko je po Moravški dolini gospodaril stari rod, osoren sicer, a dobrodušen, semintja malo ošaben, kakor je že sploh Gorenjcem prirojeno, a živeč v lepi slogi in medsebojni prijaznosti. Kako si je starec večkrat poželed nazaj teh lepih dni, ko je vladal po celi dolini duh edinosti in ni bilo sledu o tisti prepirljivosti in o umetno vzgojenem sovraštvu, ki razdvaja danes vasi in ruši celo lepi družinski mir.

Tako sva sedela s starim Martinkom pred njegovo hišo nekega septembrskega večera leta 1900. Po vročem dnevu je nastopil prijeten hlad. Solnce se je poslavljaljo od Limbarske gore; po Grmačih so se tiho plazili zadnji njegovi žarki, doline se je prijemala pa že lahna senca. Krepki kmečki fantje so mimo naju vozili mogočno naložene vozove dišeče otave, za vozovi pa so stopala brhka dekleta, ena z grabljami na plečih, druga noseč posodo, v kateri je gospodinja prinesla koscem prigrizek, ki se daje delavcem ob štirih popoldne in katerega pri nas imenujejo popoldanico. Midva z Martinkom sva zadovoljno ogledovala vračajoče se kosce, pozdravljala jih in jim odzdravljala ter kramljala o starih in novih zgodbah.

Tekom pogovora nama nanese govornica na veselico, katero smo nameravali dijaki napraviti v prid Prešernovega spomenika v Lukovici na bližajoči se Mali Šmaren.

Ko omenim Prešernovega imena, se možu razjasni lice, vidi se mu, kakor bi se zatapljal v davne, davne spomine. Potem pa pravi: „No, imenitnega pesnika Prešerna sem jaz osebno poznal.“

Jaz ga vprašam: „O, to je zanimivo! Kje sta pa zadela skupaj?“

Mož začne pripovedovati: „Tukaj v Moravčah je bil, in tukaj sem se seznanil ž njim. Bilo je pa to takole. Tega bo že šestdeset let, ko se pripeljeta nekega poletnega dne dva gospoda iz Ljubljane in obstaneta v tedaj najbolj sloveči moravški gostilni „na Mlaki“. Tam je sedanja Klopčarjeva gostilna. Pri nas doma že ne vem, kakšno delo smo imeli. Kar dobim jaz in pa moj brat, ta, ki je bil pozneje oženjen pri Robovcu v Rudniku, z Mlake naročilo, naj prideva tja. Tam da sta dva gospoda, ki bi rada, da bi jima midva zapela kakše domače fantovske pesmi, katere onadva zapisujeta. Po naju sta zato poslala, ker sva bila midva tedaj najboljša pevca v celi Moravški dolini. Midva se ne obotavljava dolgo. Popustiva delo, se nekoliko preoblečeva in stopiva radovedna proti Mlaki, kjer je tedaj stregla domačim in tujim gostom prijazna in zgovorna domača hči Pepca. Vstopiva v gostilno.

V kotu pri beli javorjevi mizi sedita tista dva gosposko oblečena Ljubljancana. Prijazno naju pozdravita in povabita, naj prisedeva. Bila sta jako prijetna možaka, stara tako okoli štirideset ali malo čez. Zato smo se tudi hitro razumeli in spustili v živahen pogovor, posebno ko nam je dobro vino, ki se je točilo na Mlaki, razvezalo jezike.

Gospoda seveda kmalu napeljeta govor na domače pesmi, katere smo tedaj prepevali fantje. Rečeta tudi, da naj pokličeva še par drugih fantov moravških, s katerimi smo tedaj skupaj popevali. To sva tudi rada storila, da je bil zbor večji in močnejši.

Mi veseli zapojemo eno domačo za drugo. Kar jih znamo, vse mora priti na vrsto. Tisti gospod, ki se je med pogovorom izdal za Kastelica, pridno zapisuje naše popevke in nas večkrat povpraša, če kaj ne razume dobro. Drugi gospod pa, kateri se nam je tudi naposled razodel, da je pravdarski doktor Prešeren iz Ljubljane, nas zamišljeno posluša in včasih tudi malo pritiska k našim glasovom.

Pesem se je vrstila za pesmijo, vmes pa je prihajal na mizo firkej za firkejem.

Prešeren me je prisilil, da sem moral dodati tudi par pesmic, katerim sem sam zložil napev in besede; kajti tedaj sem bil še kampilje, da malo takih. Posebno mu je dopadla tista, katero sem bil zložil enkrat vrn Grmač, ko sem od ondi zagledal lepo Mo-

ravško dolino. (Martinka mi je tu povedal par prav ličnih kitic te pesmi, katerih si pa žal nisem zapisal.)

Tako nam je hitro minil dan in napočil večer. Ljubljanka sta se morala posloviti in odriniti. Za slovo smo jima zapeli še eno, posebno ganljivo. Pred odhodom mi je naročil Prešeren, naj še zapišem kako pesem, katera nam ta večer ni prišla na misel, in naj mu ta zapisek prinesem v Ljubljano.

Rad sem doktorju izpolnil njegovo željo. Ob prvi priliki, ko sem šel v Ljubljano, sem vzel s sabo zapisek nekaterih pesmi, katerih nismo bili tisti večer zapeli na Mlaki. Poiskal sem Prešerna v Chrobatovi pisarni in mu izročil svojo reč. Doktor je povedal Chrobatu, kdo da sem, in nato me je Chrobat povabil z doktorjem vred k sebi na kosilo. Spočetka sem se branil, kajti med tako visoko gospodo jaz kmečki človek ne bi rad jedel, a naposled sem se moral vdati.

Ko opoldne sedem pri Chrobatu k mizi, prineso najprvo na mizo mesno juho. Bila je pa baš sobota, katero smo tiste čase praznovali še z ostrim postom. Zato se nekaj časa nočem pritakniti juhe. Ko se mi pa začno gospodje smejati in ko vidim, kako dobro jim gre v slast, začnem tudi jaz jesti.

Imeli smo se pri kosilu prav dobro. Pili smo izborno vince. Dobra kapljica in pa prijaznost gospodov, vse to me je spravilo v židano voljo. Pozabil sem, da sedim med gospodo, in se prav tako dobro imel, kakor bi sedel doma med svojimi vrstniki v gostilni na Mlaki.

Tako sem bil dvakrat skupaj z Prešernom. Pozneje ga nisem več videl. Zvedel sem pa za njegovo smrt v Kranju. Inako se mi je storilo, da je moral tako učen mož pa tako zgodaj iti pod zemljo.“

Ta zanimiva črtica iz Prešernovega življenja, ki mi jo je tisti-krat povedal stari Martinka, mi je zelo ugajala. Vpletel sem jo v svoj govor, ki sem ga govoril o Prešernu pri zgoraj omenjeni dijaški veselici. Občinstvu je nenavadno dopadlo, ko je zvedelo, da se je mudil slavni pesnik Prešeren tudi v naših domačih krajih.

Poročilo o smrti starega Martinka pa mi je zopet vzbudilo spomin na Prešernov izlet v Moravče. In tedaj sem sedel in napisal to potezico iz Prešernovega življenja, da jo zvedo tudi širši krogi.

Ker že baš govorimo o Prešernu, naj navedem o njem še nekaj, kar sem tudi zvedel od starega Martinka.

Da je bil Prešeren prijatelj navadnih, predmestnih gostilen, to je znana stvar. Nekoč zopet zve o taki gostilni. Točilo se je tam

dobro dolensko vino in gostom sta stregli lepi domači hčeri. Eno kakor drugo je mikalo Prešerna. Napoti se nekoč v omenjeno gostilno. Čudno se mu pa zdi, da se gostilničarka kakor tudi njeni hčerki vedejo proti njemu nenavadno tuje in hladno. Komaj da so mu dali pijače. Prešeren si je kmalu raztolmačil stvar. Mislil si je: ženica je najbrže jako pobožna in zato ne bi rada videla, da bi zahajal v njeno gostilno jaz, razvpit brezverec in bogsivedi kaj še, ter ji morda še naposled odgnal druge poštene goste. Prešeren si je znal pomagati! Ko gre drugič v omenjeno krčmo, vzame s seboj nekega znanca, ki je znal dobro peti in tudi nekoliko na klavir brenkati. Ko prideta v gostilno in naročita pijače, sede Prešernov znanec h klavirju, ki je stal v kotu, začne igrati neko tedaj posebno priljubljeno Marijino pesem, pa še peti. Tudi Prešeren pristopi in pomaga po svoje. Končno se približajo tudi mati in hčeri. Zadnjo kitico so že vsi skupaj peli! Krčmarica se je mahoma izpremenila v svojem vedenju proti Prešernu. Saj je spoznala, da ne more biti napačen človek, ako zna popevati Marijine pesmi. Prešeren je bil poslej še večkrat gost pri pobožni oštirki in pri njenih zalih hčerkah ter je prebil med njimi nekatero prijetno urico.

Književne novice

Zlatorog. Narodna pravljica izpod Triglava. A. Aškerc. Ljubljana 1904.
L. Schwentner. Cena 1 K 60 v. Naše ustno ali ljudsko slovstvo je storilo umetni slovenski književnosti morda več uslug, nego si marsikdo misli. Zdi se mi pa, da se je ta stran pri tistih slovenskih slovstvenikih, o katerih imamo sploh kritično pisane življenjepise, navadno premalo vpoštevala. Gotovo ve že vsak gimnazijski učenec, da je n. pr. Vodnik stopil šele tedaj na pravo stezo umetniškega stvarjanja, ko je začel — ravnajoč se po znanem Zoisovem opominu — pisati in pesniti v narodnem duhu; tega pa je mogel bolj ali manj spoznavati le iz ustnega slovstva. In res vemo, da je bil Vodnik če ne prvi pa gotovo med prvimi nabiralci narodnega blaga, iz katerega je jemal često i snov i obliko. Ta resnica pa že pri Prešernu ni toliko uvaževana, zato tudi tisto deloma neopravičeno strmenje, odkod je vzel pesnik že v tisti dobi tako pristno naroden slog in spoznal pravi slovensko-kranjski duh, ki nam odseva iz njegovih umotvorov. Da je porabil včasih celo kako snov iz narodnega slovstva, to je seveda vsem znano. Prav odtod si moramo tudi razlagati, da je Levstik napisal razmeroma tako zgodaj prvo klasično delo slovenske proze, namreč Martina Krpana, ki je pravi tip slovenskega človeka izza naših „lepih“ patrijarhalnih časov. Levstik je bil dovolj pošten mož, da nas je sam opozoril na svoje vire, ki so mu tekli iz slovenskega, pa seveda tudi srbskega narodnega pesništva. Zato je tudi Stritar proti Levstiku vkljub svojemu laščanstvu nekaka zračna prikazen, ker nima skoro nikake dotike z narodnim slovstvom. Jaz pripisujem njegovo zablodo — naj se mi oprost!